

IAS 12 STANDARTI TUSHUNCHASI VA QO'LLANILISHI

*Yakubova Oydinoy**O'zbekiston Respublikasi**Bank-moliya akademiyasi magistranti*

Annotatsiya. Ushbu tezisdagi IAS 12 Standarti tushunchasi, uning tamoyillari, soliq majburiyatlarini keltirib chiqarishdagi ahamiyati keltiriladi. Shuningdek, IAS-12 standartining qo'llanilishi va unga ta'sir etuvchi faktorlar bo'yicha ma'lumotlar beriladi.

Kalit so'zlar. IAS-12 standarti, soliq majburiyatlari, vaqtinchalik farqlar, soliq qonunchiligi, moliyaviy hisobotlar.

Abstract. This thesis presents the concept of IAS 12, its principles, and its importance in determining tax liabilities. It also provides information on the application of IAS-12 and the factors affecting it.

Keywords. IAS-12, tax liabilities, temporary differences, tax law, financial statements.

IAS 12 (International Accounting Standard 12) — “Daromad soliqlari” bo'yicha xalqaro moliyaviy hisobot standarti bo'lib, soliq majburiyatlari va aktivlarini hisoblash va hisobotda aks ettirishni tartibga soladi. Bu standart, kompaniyalarning soliq majburiyatlari va aktivlarini qanday aniqlashini va ularni qanday hisobotda ko'rsatishni belgilaydi.

IAS 12 standarti quyidagi asosiy tamoyillarni o'z ichiga oladi:

Soliq majburiyatlari va aktivlari: Standard kompaniyalarga o'zlarining soliq majburiyatlarini va aktivlarini aniq belgilashni ta'minlashni talab qiladi. Bu yerda, soliq majburiyatlari kelajakda soliqqa tortiladigan daromadlardan kelib chiqadigan va to'lanadigan soliq summalarini bildiradi. Soliq aktivlari esa, kompaniyaga kelajakda soliqlarni kamaytirish uchun foydalaniladigan huquqlarni anglatadi.

Vaqtinchalik farqlar (Deferred Tax): Standard vaqtinchalik farqlarni hisoblashni ta'minlaydi. Vaqtinchalik farqlar — bu moliyaviy hisobotda va soliq hisobotlarida hisoblangan qiymatlar o'rtasidagi farqdir. Bu farqlar soliq majburiyatlari yoki soliq aktivlarini keltirib chiqarishi mumkin. Masalan, agar kompaniya aktivni amaldagi bozor qiymatidan farqli o'laroq moliyaviy hisobotda ko'rsatsa, vaqtinchalik soliq majburiyati yoki aktivlari yuzaga keladi.

Soliq stavkalari: IAS 12 soliq stavkalarining o'zgarishi kompaniya soliq majburiyatlarini va aktivlarini qayta hisoblashni talab qiladi. Agar soliq stavkasi o'zgarsa, bu holatda kompaniya yangi stavkani asos qilib olib, vaqtinchalik farqlarni qayta hisoblab, hisobotni yangilaydi.

Soliq yo'qotishlarini qayta ta'riflash (Loss Carryforward):

Standard soliq yo'qotishlarini kelajakdagi soliqlardan o'chirish imkoniyatini ko'rsatadi. Agar kompaniya o'z faoliyatida soliq yo'qotishiga uchragan bo'lsa, bu yo'qotishlarni kelajakdagi foydalarga qarshi o'chirish mumkin bo'ladi.

IAS 12 standartining qo'llanilishi:

IAS 12 xalqaro miqyosda faoliyat yuritayotgan kompaniyalar va tashkilotlar uchun qo'llaniladi. Bu standartga amal qilish majburiyati ko'plab mamlakatlar va xalqaro tashkilotlar tomonidan belgilangan. IAS 12 ko'plab sohalarda, ayniqsa quyidagi sohalarda keng qo'llaniladi:

Tijorat banklari va moliyaviy tashkilotlar: banklar va boshqa moliyaviy tashkilotlar soliq majburiyatlarini aniq hisoblash, vaqtinchalik farqlarni tahlil qilish va soliq aktivlarini ko'rsatish uchun IAS 12 ga amal qilishadi. Moliyaviy hisobotlarining aniq va to'g'ri bo'lishi uchun xalqaro standartlarga rioya qilish zarur.

Korporatsiyalar va kompaniyalar: xalqaro faoliyat yuritayotgan barcha kompaniyalar, ayniqsa ulkan global tashkilotlar, IAS 12 standarti asosida soliq majburiyatlarini va aktivlarini hisoblashlari kerak. Bu kompaniyalar o'z faoliyatlarida xalqaro soliqlarni to'g'ri hisoblash va soliqqa tortish mexanizmlarini tatbiq etishlari lozim.

Davlat tashkilotlari va xalqaro tashkilotlar: ba'zi davlat tashkilotlari va xalqaro tashkilotlar ham soliq majburiyatlarini xalqaro standartlarga muvofiq hisoblashi kerak. Bu tashkilotlar uchun IAS 12 xalqaro moliyaviy shaffoflikni ta'minlash uchun muhim hisoblanadi.

Investitsiya tashkilotlari va aktivlarni boshqarish kompaniyalari: investitsiya kompaniyalari va aktivlarni boshqarish tashkilotlari, ularning soliqlarini hisoblash va aktivlarini qayta baholashda IAS 12 tamoyillarini qo'llaydilar.

Xalqaro tovar va xizmatlar kompaniyalari: xalqaro miqyosda faoliyat yurituvchi tovar va xizmatlar kompaniyalari ham IAS 12 ni tatbiq etishadi, chunki ularning faoliyatida ko'p mamlakatlarda soliq to'lash va soliqqa tortish masalalari bor.

IAS 12 Standartiga ta'sir etuvchi asosiy faktorlar:

Soliq qonunchiligi: IAS 12 soliq qonunchiligi o'zgarishlariga moslashishni talab qiladi. Agar biror mamlakatda soliq stavkasi o'zgarsa, bu holat moliyaviy hisobotda qayd etilishi kerak. O'zgarishlar vaqtida kompaniyalar o'z vaqtinchalik farqlarini qayta hisoblashlari zarur.

Moliyaviy hisobotlar: soliq majburiyatlari va aktivlarini hisobotda aks ettirish uchun kompaniyalar moliyaviy hisobotlarni to'g'ri va aniq shakllantirishlari lozim. Bu hisobotlar, asosan, korporativ daromad solig'i, vaqtinchalik farqlar, soliq stavkalari va boshqa soliq masalalarini o'z ichiga oladi.

Korporativ strukturasi: katta korporatsiyalar o'z faoliyatini bir nechta mamlakatda olib boradigan bo'lsa, ular har bir mamlakatning soliq qonunchiligiga moslashtirilgan soliq strategiyalarini ishlab chiqishlari kerak.

Adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Soliq Kodeksi, 2020.
2. O'zbekiston Respublikasi Markaziy Banki. "Xalqaro Moliyaviy Hisobot Standartlari: Tatbiq etish yondashuvlari" (2021)
3. International Accounting Standards (IAS) 12 - Income Taxes, IFRS Foundation, London, 2020

4. Petrak, J., & Korman, M. (2018). "Deferred Tax and IAS 12: A Study of Its Application in Banks." *Journal of Financial Regulation*, Vol. 10.
5. Shahin, M. (2020). "IFRS va O'zbekiston Soliq Tizimi: Tatbiq etishdagi Qiyinchiliklar."
6. Smith, R. (2021). "Global Financial Reporting Standards and Banking Sector: Challenges and Opportunities," Wiley Finance.